

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Маркелова Вікторія Миколаївна

*аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

У сучасному суспільстві право власності виступає не лише як невід’ємна складова особистої та громадської ідентичності особи, а й як фундаментальне право, яке визначає економічну та соціальну динаміку суспільства. Це право гарантує власнику майна можливість вільно розпоряджатися своїми матеріальними цінностями, ураховуючи їх передачу іншим особам, залишення в спадщину та вчинення щодо них інших дій, які визначають життєвий статус і комфорт особи. Юридично забезпечена можливість розпорядження власником своїм майном не лише дозволяє особі забезпечити матеріальний комфорт та безпеку, а й відображає її індивідуальний статус, стиль життя, цінності та інтереси.

Разом з тим у контексті зростаючих сучасних загроз та викликів, таких як запровадження воєнного стану в державі, економічна нестабільність та зростання злочинності, які також становлять небезпеку для суспільного порядку і громадян, не можна стверджувати, що право власності є недоторканим, а тому виникає необхідність застосування певних обмежень щодо цього права. Особливо це актуально під час кримінального провадження, оскільки ефективне розслідування кримінальних правопорушень може вимагати застосування чи проведення процесуальних дій, які пов’язані з обмеженням цього права та спрямовані на тимчасовий доступ до речей і документів особи, виявлення та вилучення майна підозрюваного, обвинуваченого, третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт, з метою забезпечення збереження доказів, відшкодування заподіяної злочином шкоди, застосування в подальшому конфіскації чи спеціальної конфіскації майна, а також унеможливлення ухилення від відповідальності та забезпечення в цілому ефективності кримінального провадження.

Запровадження воєнного стану в державі вплинуло на процесуальний механізм допустимості обмеження права власності. Так, відповідно до ч. 1 п. 2 ст. 615 КПК України в разі, якщо відсутня об’єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст. ст. 163, 164, 170 зазначеного Кодексу, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Рішення керівника органу прокуратури приймається у вигляді постанови та має містити обґрунтування правомірності виконання ним повноважень слідчого судді. На нашу думку,

закріплення в КПК України особливого режиму досудового розслідування та судового розгляду легалізувало спрощену (або прискорену) процедуру провадження слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, водночас реальна небезпека, яка загрожує життю нації, територіальній цілісності, національній безпеці, існуючому суспільному порядку, а також необхідність забезпечення життєво важливих інтересів суспільства й держави в умовах збройної агресії Російської Федерації виправдовує запровадження таких заходів щодо обмеження конституційних прав під час кримінального провадження, у тому числі й права власності, а тому вони мають право на існування виключно на період запровадження воєнного стану. Вважаємо, що в нинішніх реаліях запровадження особливого режиму досудового розслідування та судового розгляду необхідно розглядати не лише в негативному контексті обмеження прав та свобод, а й як механізм забезпечення та захисту основних конституційних прав та свобод людини й громадянина.

Загалом можна дійти висновку, що на даний момент абстрактні ідеали захисту прав людини залишилися в минулому. На сьогодні, у силу вищезазначених обставин, суттєво змінився баланс між інтересами національної безпеки та правами людини і громадянського суспільства. Загальна потреба в порядку та безпеці стає надзвичайно гострою, а тому переважає звичайні правові мотиви, у зв'язку з чим спостерігається тимчасове розширення повноважень владних суб'єктів та покладання додаткових обмежень на фізичних і юридичних осіб. Яскравим прикладом цього є діяльність правоохоронних органів. Так, у червні 2022 р. офісом Генерального прокурора України було надано попередній звіт щодо кримінальних проваджень за фактом фінансування дій, учинених з метою зміни меж території України. Відповідно до звіту від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації орієнтовна вартість оціненого арештованого майна бізнесу, пов'язаного з країною-агресором та країною-пособником війни, становила майже 33 млрд. грн., активи на третину цієї суми вже передано в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Акцентується, що в більшості відповідних кримінальних провадженнях основним завданням є саме виявлення зв'язків, недопущення заміни власників, арешт та передача майна чи грошових коштів під контроль держави Україна¹.

В умовах воєнного стану держава досить жорстко застосовує правообмежувальні заходи щодо права власності. *Державі надаються повноваження обмежити вибір окремої особи щодо її дій та поведінки, іноді відмовляючи їй у можливості вибору, окрім варіанта, який пропонується владними органами.* Разом з тим необхідність поєднання всіх охоронюваних кримінальним процесуальним законом інтересів вимагає

---

¹ Венедиктова І. (2022). Ми в війні. Справжній. Не гібридний чи якийсь «комбінований» – кривавій війні. URL: <https://www.facebook.com/10000088343654/posts/5617739928238896/?sfnsn=mo>

визнання допустимими лише таких обмежень прав громадян, без яких неможлива реалізація завдань кримінального провадження, та в обсязі, достатньому для забезпечення цінностей, що охороняються законом.

Однак на практиці існують певні неоднозначні ситуації, які пов'язані саме з питаннями обмеження права власності, прикладом під час скасування арешту майна. Так, сьогодні, у зв'язку з введенням воєнного стану, спостерігаються випадки звернення представників місцевих військово-цивільних адміністрацій до прокурорів щодо скасування арештів майна та передачу його на потреби Збройних Сил України. Прикладом, у листі Стрийської районної військової адміністрації від 31 березня 2022 р., адресованій керівнику Стрийської окружної прокуратури Львівської області та начальнику Стрийського РУП ГУНП у Львівській області, рекомендовано у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України з метою подальшого прийняття рішення про примусове відчуження транспортних засобів на користь Збройних Сил України звернутися з відповідним клопотанням у порядку ст. 174 КПК України до суду щодо скасування накладеного арешту, зокрема на автомобіль марки «Mercedes – BENZ SPRINTER 310», НОМЕР 5, який є речовим доказом у кримінальному провадженні № 12017140130002225 від 22 грудня 2017 р., відкритому за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 290 КК України, та вжити відповідних заходів на отримання у власника (попередньо встановленого на час вилучення такого майна) або особи, у якої вилучено вищевказане майно, згоди про його безоплатне стягнення на користь Збройних Сил України.

У листі голови Закарпатської обласної державної адміністрації – начальника Закарпатської обласної військової адміністрації від 5 березня 2022 р., адресованого прокурору Закарпатської області, зазначено, що на зберіганні майданчиків тимчасового тримання підрозділів ГУНП у Закарпатській області знаходяться 155 вилучених у кримінальних провадженнях транспортних засобів, на які ухвалами слідчих суддів накладено арешт. Ураховуючи необхідність примусового відчуження вказаного майна на потреби оборони, у листі викладено прохання звернутися до суду для вирішення питання про скасування арештів².

Вважаємо, що до цього питання слід ставитися дуже виважено. Потреби українських військових формувань у матеріальному забезпеченні під час воєнного стану не повинні перешкоджати виконанню завдань кримінального провадження, не має бути будь-якого зовнішнього втручання в роботу органів прокуратури та суду, пов'язаного з подальшим визначенням долі речових доказів у кримінальному провадженні. Військові адміністрації не наділені повноваженнями визначати подальшу необхідність перебування того чи іншого майна під арештом, тим більше, що його

---

² Михайленко В. (2022). Еволюція судової практики у кримінальному провадженні в актуальних умовах воєнного стану. Частина 1. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/evolyuciya-sudovoyi-praktiki-u-kriminalnomu-provadhenni-v-aktualnih-umovah-voennogo-stanu-chastina-1.html>

використання у воєнний час може призвести до знищення доказової бази в кримінальному провадженні. Крім того, у кримінальному процесуальному законодавстві України безпосередньо не передбачено такої підстави, як скасування арешту майна з метою передачі його для потреб оборони в умовах воєнного стану, а також відсутні будь-які критерії перевірки майна на таку необхідність, прокурора не включено до кола суб'єктів, які мають право звернення з клопотанням щодо скасування арешту майна, не передбачено обов'язкової оцінки потенційної шкоди припинення цього заходу забезпечення кримінального провадження. Вважаємо, що навіть з урахуванням воєнного стану має бути чітка правова визначеність та єдині підходи при вирішенні питання щодо виведення майна з-під арешту, а також щодо унеможливлення втрати доказової бази в кримінальному провадженні.

Отже, на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства України, у тому числі щодо обмеження права власності, нормотворча та правозастосовна діяльність має спрямовуватися у тому числі й на охорону та захист цього права. Повага до цього права з боку сторони обвинувачення, суду сприятиме покращенню ефективності роботи зазначених суб'єктів, збільшить довіру населення до діяльності правоохоронних органів загалом.